

3. Грива О.А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища: Монографія. – К.: ПАРАПАН, 2005. – 228с.
4. Етнічний довідник. У 3-х ч. Ч. 1. Поняття та терміни/ В.Свтух. – К.: НАН України, Інститут соціології, 1997. – С.132
5. Свтух В. Питання міжетнічного конфлікту в суспільному розвитку поліетнічних країн // Толерантність у поліетнічному суспільстві: питання теорії і практики. – К.: Фонд “Європа ХХІ”, 2003. – 156 с. <http://www.europehhi.kiev.ua/book/43deeb02904521cfaa068f00b817b0d4.doc>
6. Заслуженюк В.С., Присакар В.В. Формування в школярів культури міжнаціонального спілкування// Педагогіка і психологія. – 1999. – №2. – С. 66-74.
7. Зиновьев Д.В. Социально-психологический портрет студента в контексте толерантности // <http://res.krasu.ru/paradigma/2/6.htm>
8. Кресін О. Питання відкритої та латентної нетолерантності в освітніх процесах // Толерантність у поліетнічному суспільстві: питання теорії і практики. – К.: Фонд “Європа ХХІ”, 2003. – 156 с. // <http://www.europehhi.kiev.ua/book/43deeb02904521cfaa068f00b817b0d4.doc>
9. Кукушин В.С. Воспитание толерантной личности в поликультурном социуме: Пособие для учителя. – Ростов-на-Дону: ГинГо, 2002. – С. 124-173.
10. Лекторский В.А. О толерантности, плюрализме и критицизме // Вопросы философии. – 1997. – №11. – С. 46-54.
11. Мала енциклопедія етнодержавознавства /НАН України. Інститут держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – С. 41-54.
12. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К.: Генеза, 1997. – С. 352.
13. Присакар В.В. Виховання міжетнічної толерантності у структурі морально-духовного розвитку особистості школяра// Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді): Збірник наукових праць. Кн.І. – К.: Педагогічна думка, 2000. – С.138-145.
14. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року // <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>
15. Скворцов Л.В. Толерантность: иллюзия или средство спасения? // Октябрь. – 1997. – № 3. – С. 138-155.
16. Солдатова Г. Практическая психология толерантности // <http://www.tolz.ru/library/?id=425>
17. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология: Учебник для студентов вузов. – М.: Аспект Пресс, 2003. – С. 254.
18. Терещенко Ю.І. Виховний ідеал: філософське бачення шляхів започаткування нового // Практична філософія. – 2005. – №1. – С. 210-218.
19. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА-М, 2004. – С. 457.
20. Шалин В.В. Толерантность (культурная норма и политическая необходимость). – Ростов-на-Дону: Сов. Кубань, 2000. – 255с.

УДК 371.321.1

І.А. Нагрибельна

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ПОЧАТКОВА ЛАНКА ОСВІТИ)

У статті акцентується увага на доцільності використання проблемного навчання у початковій ланці освіти в процесі вивчення рідної (української мови).

The article makes an accent on paying attention on the necessity of the usage of problematic studying on the primary level of education in the process of mother tongue (Ukrainian language) studying.

Останнім часом вчителі-практики та викладачі вищої школи все більше уваги приділяють технології проблемного навчання, визначають його місце у навчальному процесі, зокрема в початковій ланці освіти.

Концептуальною основою проблемного навчання є теорія, що була розроблена американським філософом, психологом та педагогом Дж. Дьюї у 1894 р.

Науковий інтерес до цього питання виявляли А.Бассіс, М.Юбер, А.Брушлинський, А.Матюшкін, М.Махмутов [1: 21-22].

Останнім часом до аналізу проблемного навчання в школі звертались Т.Шамова (2001), В.Васильєв, Г.Анохіна (2003), М.Чошанов (2004).

Про те, що ідея проблемного навчання існує давно свідчить і той факт, що в академії Платона та ліцеї Аристотеля використовувалися проблемні методи, які заохочували учнів шукати аргументи та контраргументи під час обговорення тих чи інших питань.

Мета даної статті полягає у дослідженні ефективності використання проблемних ситуацій на прикладі інтегрованих уроків з української мови та читання в початкових класах.

У наш час під проблемним навчанням розуміється така організація учбового процесу, що передбачає створення проблемних ситуацій під керівництвом учителя та активну самостійну діяльність учнів з вирішення цих ситуацій, що сприяє розвитку творчого мислення й опануванню продуктивними знаннями, уміннями й навичками.

Створення проблемної ситуації на уроці викликає поштовх для **самостійного пошуку** учнями **власного рішення**.

Організація самостійного пошуку учнів у процесі навчання призводить до засвоєння нових знань та до розвитку мислення. Цей аспект є дуже важливим для стимуляції навчання молодших школярів.

Практичний досвід застосування проблемних ситуацій у школі дозволив визначити основні шляхи створення проблемного навчання.

Пропонуємо модель, що ілюструє етапи створення проблемних ситуацій:

- вплив на емоції та почуття учнів (здивування, хвилювання, бажання діяти та ін.);
- мотивація практичної доцільності певного матеріалу;
- мотивація особистісної значимості певного матеріалу.

Існує багато способів створення проблемних ситуацій, це залежить від творчих можливостей учителя, особливостей класу та специфіки дисципліни.

З метою унаочнення сказаного, пропонуємо інтегрований урок з читання й української мови в 3 класі, на якому використано проблемно-пізнавальні ситуації.

Інтегрований урок з читання й української мови

Тема: Поняття про іменник як частину мови.

Любов до природи рідного краю у творчості М. Підгірянки.

Мета: Засобами літературної мови розширювати знання учнів про іменник, як частину мови. Закріплювати гігієнічні навички письма.

Продовжувати знайомство третьокласників із творчістю українських дитячих поетів. Виховувати любов і повагу до природи рідного краю. Розвивати вміння складати діалоги, вирішувати в процесі роботи різноманітні проблемні ситуації.

Формувати спостережливість, уміння бачити і відчувати красу рідного краю.

Обладнання:

Портрет поетеси М. Підгірянки, індивідуальні картки для парної та групової роботи.

Плакат “Пори року”, виставка книжок М. Підгірянки.

Словник Л.П. Мовчун “Правопис і будова слова”.

Хід уроку:

I. Організаційний момент.

Сьогодні на уроці ми будемо продовжувати роботу над розвитком усного і писемного мовлення. В процесі уроку вам треба бути уважними, адже завдання уроку потребують використання ваших знань і умінь, набутих на попередніх уроках.

II. Розвиток пошукової активності учнів у процесі виконання практичних завдань.

1. Щоб визначити тему уроку ви повинні якнайшвидше об'єднати букви у слова, що зашифровані на картках, і прочитати назву теми уроку.

Завдання для I варіанту:

Поняття про іменник як частину мови

Завдання для II варіанту:

Любов до природи рідного краю у творчості Марійки Підгірянки

Перевірка завдань.

Перечитайте, звірте з записаним на дошці і запишіть тему уроку в зошити.

Отже, назва теми відома.

III. Повідомлення теми і мети уроку.

Поняття про іменник як частину мови.

Любов до природи рідного краю в творчості Марійки Підгірянки.

Чи відрізняється цей урок від попереднього?

(У ньому поєднано два навчальні предмети: читання і українська мова)

Повідомлення мети уроку.

На уроці ми будемо читати твори М. Підгірянки, виконувати вправи з рідної мови, застосовуючи знання, набуті в попередніх класах.

IV. Актуалізація опорних знань.

Згадайте, яка частина мови називається іменником.

Запишіть у картці визначення іменника, як частини мови.

Попрацюйте в групах:

– учні 1 варіанту записують іменники, які називають живі предмети (істоти).

– учні 2 варіанту записують іменники, які називають неживі предмети (неістоти).

Обміняйтесь картками і перевірте правильність виконаного завдання в сусіда по парті.

Після перевірки в своїй картці у другій колонці виконайте завдання сусіда по аналогії, але не повторюючи слова. Знову обміняйтесь картками і перевірте. За правильне виконання завдання в таблицю оцінювання роботи на уроці поставте собі 2 бали.

V. Основна частина. Розвиток неперервної пошукової пізнавальної діяльності.

Переходимо до наступного етапу уроку. Пригадайте, які твори Марійки Підгірянки вивчали у другому класі ("Ходить, ходить зима гаєм"). До якого жанру вони відносяться? (Вірші).

1. Прочитайте у своїй картці розповідь про життя і творчість поетеси (додаток 3).

Знайдіть у біографічній довідці відповіді на питання.

Для 1 варіанту:

В яких умовах виростала майбутня поетеса? (Відповіді запишіть у зошитах).

Для 2 варіанту:

Прочитайте і запишіть у зошитах речення в якому зазначено, хто читає вірші М. Підгірянки.

Додаткове завдання. Підкресліть іменники.

Перевірка. За правильно виконане завдання – 2 бали. Запишіть у таблицю оцінювання.

2. Творча колективна робота (Завдання 4).

Прочитайте назву вірша М. Підгірянки "Що я люблю?"

На ваших картках вірш поетеси, який ви зможете прочитати, вставивши пропущені літери і дізнатися, що ж любить поетеса.

Люблю мату(сю), бать(ка) люблю,

се(ло), де вперше сонце зустрів,

люблю хати(ну) рідну свою,

люблю в крини(ці) блакитну гли(б),

і рідну шко(лу), і вчител(лів),

Виконавши завдання, прочитайте сусіду по парті свій варіант відповіді. Запишіть у дві колонки в зошит слова-назви предметів (істоти-неістоти), які ви читали, відновлюючи текст вірша М. Підгірянки "Що я люблю?"

Ці слова і є відповіддю до назви-питання.

Настав час для відпочинку.

Починаємо фізхвилинку.

Звучить аудіозапис “Пори року”.

3. Підготовка до сприймання нового вірша.

Сідайте рівненько. Прочитайте загадки. Відгадки запишіть у кросворді, вміщеному внизу карки, під загадками.

1. І ось прийшла вона.

Холодними руками

Скувала ріки і ставки,

Заслала ниви килимами,

До сіл засипала стежки.

(Зима).

2. Зійшли сніги.

Птахи летять.

Погода тепла.

Сонце світить.

Яка пора?

(Весна).

3. В небі ластівка летить,

З вітром листя шелестить,

Воду п’є лелека,

Сонце палить. Спека.

Дозріває жито. Яка пора?

(Літо).

4. Хто вона, ота красуня

В золотім намисті,

Що без пензля і без барв

Скрізь фарбує листя?

(Осінь).

1					
2					
3					
4					

Хто здогадався, про що буде наступний вірш, який ми вивчатимемо на уроці?

Він називається “Співанка про місяці”. Написала М. Підгірянка.

4. Словникова робота.

Запишіть у колонку слова – назви місяців, починаючи з першого січня.

Поставте наголос. А якщо у вас виникне сумнів, щодо написання назв місяців, зверніться до “Правопису” Л.П.Мовчун.

(Самостійна робота дітей).

січень

травень

вересень

лютий

червень

жовтень

березень

липень

листопад

квітень

серпень

грудень

Фронтальна перевірка. При умові правильного виконання завдання занесіть у свою таблицю оцінювання 2 бали.

– На яке питання відповідають ці слова?

– Яке слово було складним для написання? Чому?

– Як перевірити правопис слова, якщо ненаголошений голосний не перевіряється наголосом?

– Прочитайте самостійно вірш М. Підгірянки на сторінці 29.

– Визначте, з якою інтонацією і в якому темпі треба читати вірш?

5. Робота над змістом вірша в парах.

Перший учень називає назву місяця, а другий – характерну ознаку цього ж місяця.

Кожна пара учнів називає лише один місяць і його ознаку. Потім оплеском передають естафету наступній парі. Естафета триває, поки ви всі не перечитаете вірш ”ланцюжком”.

Отже, гра-естафета ”Співаночка про місяці” почалась.

Перевірка:

Опис якого місяця вам найбільше сподобався?

Зверніться до зошитів, напроти назви кожного місяця напишіть його характерні ознаки. Наприклад: Січень – кличе мороз.

Пам'ятайте про правильну посадку.

Перевірка завдання.

Обміняйтесь зошитами з товаришем по партії. При умові правильного виконання занесіть у таблицю оцінювання два бали.

VI. Систематизація і узагальнення знань, умінь і навичок.

Склади прислів'я і визнач яке з них найбільш влучно підходить до віршів М. Підгірянки.

1. Та земля мила,	якій своє гніздо не миле.
2. Погана та пташка,	а біля матері добре.
3. На сонці тепло,	той багато вміє.
4. Хто багато робить,	де тебе мати народила.

Перевірка.

1. Та земля мила, де тебе мати народила.
2. Погана та пташка, якій своє гніздо не миле.
3. На сонці тепло, а біля матері добре.
4. Хто багато робить, той багато вміє.

За правильну відповідь поставте в таблицю оцінювання один бал.

VII. Підсумок уроку.

– Які почуття викликала у вас поезія Марії Підгірянки?

До чого закликає нас поетеса у своїх віршах?

VIII. Для виконання домашнього завдання я пропоную об'єднатися в групи.

Завдання ви знайдете на своїх картках.

1 група. Ваш однокласник не був на сьогоднішньому уроці. Ви вирішили відвідати його і розказати якою роботою займалися на уроці. Які були складні завдання, а які цікаві.

2 група. Ви з однокласником прийшли до бібліотеки по книжку М. Підгірянки, щоб підготуватись до позакласного читання. Ви спілкуєтесь з бібліотекарем.

3 група. Розкажіть, чому діти різних поколінь залюбки читають вірші М. Підгірянки.

4 група. Якби вам вдалось продовжити вірш М. Підгірянки “Що я люблю?”, які б свої об'єкти природи ви описали?

Проаналізувавши концептуальну основу теорії проблемного навчання, можемо зробити висновок про те, що фундаментом розвитку творчої особистості, формування її пізнавального інтересу є створення ситуації активного пошуку, роздумів, суперечності суджень, здогадок. Усі зазначені чинники містять у собі проблемне навчання.

Репрезентований матеріал підтверджує думку про ефективність і доцільність технологій проблемного навчання в початковій ланці освіти та доводить перспективність подальших розвідок у даному напрямку, зокрема в контексті використання проблемних технологій в основній ланці освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильев В., Анохина Г. Современные педагогические технологии. – Воронеж, 2003. – 68 с.
2. Чошанов М. Гибкая технология проблемно-модульного обучения. – М., 2003. – 125 с.
3. Шамова Т. Дальтон-технология // Завуч. – 2001. – №1. – С. 34-36.

УДК 37.013

О.А. Кузнецова

ВИБІР У СИСТЕМІ ЦІННІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Моральне самовизначення – це моральний вибір. Про моральний вибір можна говорити і як про вибір вчинків, і як про вибір цінностей. По суті це два різновиди